

TÜRKİYE'DE YAŞLILARA YÖNELİK HİZMETLERİN YERİNDE YAŞLANMA YAKLAŞIMIYLA DEĞERLENDİRİLMESİ

Ömer Faruk BİLGİN¹
Betül TAMKOÇ²
Özge AYDOĞDU³

Öz

Doğum oranlarının azalması ve doğuşta beklenen yaşam süresinin uzaması ile dünya nüfusu hızla yaşlanmaktadır. Bu durum toplumları ekonomik, sosyal ve kültürel birçok açıdan etkilemektedir. Yaşlı nüfusa yönelik hizmet ve politikaların geliştirilmemesi durumunda gelecek yıllarda birçok ülkenin artan yaşlı nüfus için bakım ve sosyal koruma sistemleri, emekli aylıkları, sağlık sistemleri vb. konularda sorunlar ile baş etmek durumunda kalacağı öngörülmektedir. Türkiye de hızla yaşlanmakta ve yaşlı oranı giderek artmaktadır. Bu durum politika yapımcıların maliyetleri azaltacak aynı zamanda aktif, sağlıklı ve yerinde yaşlanmayı sağlayacak sosyal politikalar geliştirmesini gerektirmektedir. Bu çalışmada Türkiye'de yaşlılara yönelik hizmetlerin yerinde yaşlanma yaklaşımıyla değerlendirilmesi amaçlanmaktadır. Bu kapsamda öncelikle yerinde yaşlanma kavramı açıklanmış daha sonra Türkiye'de yaşlılara sunulan hizmetlere ilişkin bilgiler verilmiş ve yerinde yaşlanmayı sağlamaya yönelik çıkarımlarda bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Yaşlılık, yerinde yaşlanma, yaşlılara yönelik hizmetler

¹ Daire Başkanı. Ömer Faruk BİLGİN, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Özel Bakım Kuruluşları Daire Başkanlığı, E-Posta: ofarukbilgin@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-3626-4847

² Aile ve Sosyal Hizmetler Uzmanı. Betül TAMKOÇ, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Özel Bakım Kuruluşları Daire Başkanlığı, E-Posta: betultamkoc@gmail.com ORCID: 0000-0001-5091-5813

³ Aile ve Sosyal Hizmetler Uzman Yardımcısı. Özge AYDOĞDU, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Sosyal ve Ekonomik Hayata Katılım Daire Başkanlığı, E-posta: ozgeaydogdu07@gmail.com, ORCID: 0000-0002-4054-9351

BİLGİN, Ö., TAMKOÇ, B., AYDOĞDU, Ö. (2021). Türkiye'de Yaşlılara Yönelik Hizmetlerin Yerinde Yaşlanma Yaklaşımıyla Değerlendirilmesi. Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 21(53), 963-977. DOI: 10.21560/spcd.vi.702917

EVALUATION OF THE ELDERLY SERVICES IN TURKEY BY AGING IN PLACE APPROACH

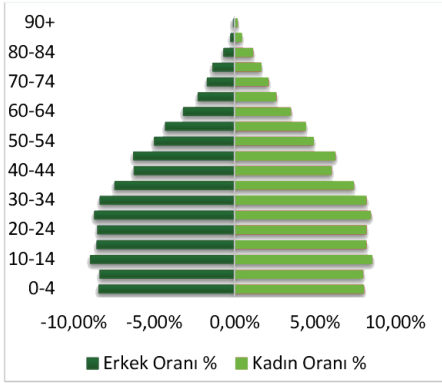
Abstract

The world population is aging rapidly with the decrease in birth rates and the increase of life expectancy at birth. This situation affects societies in many economic, social and cultural aspects. If services and policies for the elderly population are not developed, in the coming years, it is foreseen that many countries will face problems such as care and social protection systems, pensions, health systems for the increasing elderly population. Turkey is aging rapidly and the proportion of the elderly is increasing. This situation requires policy makers to develop social policies that will reduce costs and ensure active, healthy and aging in place. In this study, it is aimed to evaluate the services for the elderly in Turkey with the aging-in-place approach. In this context, first of all, the concept of aging in place was explained, then information about the services offered to the elderly in Turkey was given and inferences were made to ensure aging in place.

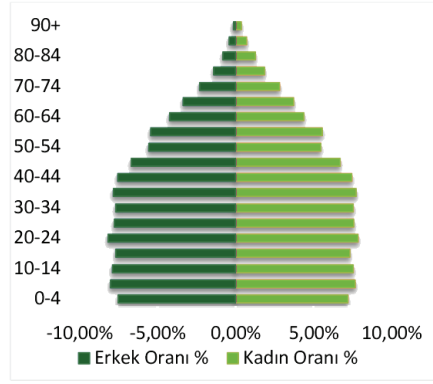
Key Words: *Aging, aging in place, services for the elderly*

GİRİŞ

Dünya nüfusu giderek artan bir hızla yaşlanmaktadır. 65+ yaş grubunda bulunan bireylerin sayısı diğer herhangi bir yaş grubunda bulunan bireylerin sayısına kıyasla çok daha hızlı bir artış göstermektedir. 2020 yılı itibariyle dünya genelinde 65+ yaş grubundaki bireylerin sayısı 727 milyona ulaşmıştır (United Nations Department of Economic and Social Affairs, Population Division, 2020, s. 3). Nüfus projeksiyonlarına göre bu artışın devam edeceği ve toplam nüfus içerisinde yaşlı nüfus oranının 2030 yılında %11,7'ye, 2050 yılında %15,9'a ve 2100 yılında %22,6'ya ulaşacağı öngörülmektedir (United Nations Department of Economic and Social Affairs, 2019, s. 18).

Şekil 1. 2010 Yılı Yaş Grubu ve Cinsiyete Göre Türkiye Nüfus Piramidi

Şekil 2. 2020 Yılı Yaş Grubu ve Cinsiyete Göre Türkiye Nüfus Piramidi

Türkiye 2010'lu yıllardan itibaren yaşlanma sürecine girmiştir. Şekil 1 ve Şekil 2 incelendiğinde yalnızca 10 yıllık süreçte demografik yapıda meydana gelen değişim görülmektedir. Toplam nüfus içerisindeki 65+ yaş ve üzeri bireylerin oranı 2010 yılında %7,1 iken 2020 yılında %9,5'e ulaşmıştır (TÜİK, 2021). Nüfus projeksiyonlarına göre bu oranın hızla artacağı, 2040 yılında %16,3'e, 2060 yılında %22,6'ya ve 2080 yılında %25,6'ya ulaşacağı öngörülmektedir (TÜİK, 2018).

Gelişmiş ülkeler nüfusun yaşlanmasını daha uzun bir süreçte ve sosyal refah sistemleri buna hazır iken deneyimlemişken gelişmekte olan ülkeler daha kısa bir zaman diliminde ve refah sistemleri tam olarak hazır olmadan

bunu deneyimlemek durumunda kalmaktadır. Toplam nüfus içerisinde yaşlı nüfus oranının %7'den %14'e çıkması, Fransa'da 115 yılda, İsveç'te 85 yılda, Almanya ve İngiltere'de 45 yılda gerçekleşmiş iken ülkemizde 27 yılda gerçekleşmesi beklenmektedir (Kinsella and He, 2009, s. 14). Yaşanan bu demografik dönüşüm tüm dünyada insan hayatını ekonomi, istihdam, sağlık ve sosyal bakım olmak üzere birçok açıdan derinden etkilemektedir. Bu ise temelde bir fırsat olan yaşlanma olgusunun sosyal bir sorun olarak gündeme gelmesine neden olmaktadır.

Geniş aile modelinden çekirdek aileye doğru geçiş yaşanması, evlilik oranlarının ve doğum oranları azalması, boşanmaların artması, ailedeki zorlu yaşam koşulları ve daha iyi şartlarda yaşam beklentisi ile ailelerde çalışan kişi sayısının artması, kırsal alanlardan kentsel mekânlara yapılan göçler sonucunda yaşlıların yalnızlaşması gibi faktörler yaşlılıkta yaşam kalitesi ve yaşlı bakım sorununu gündeme getirmektedir (Aközer, Nuhrat ve Say, 2011; Erdem, 2005; Güngör, Güler, Kocataş ve Akgül, 2009; Müftüler, 2018). Bu durum toplumları sağlık, bakım, finans, sosyal güvenlik, ekonomi, emeklilik sistemleri, işgücü vb. olmak üzere birçok açıdan etkilemekte ve var olan politikaların yeniden gözden geçirilmesini, yaşlı bireyleri odağa alan yeni politikalar geliştirmesini gerektirmektedir. Bu çalışmanın amacı, yerinde yaşlanmayı sağlayabilmek için çıkarımlarda bulunmak ve Türkiye'de yaşlılara yönelik hizmetleri yerinde yaşlanma yaklaşımıyla değerlendirmektir.

YAŞLILIK VE YAŞLANMA

Genellikle birbirinin yerine kullanılan iki kavram olan yaşlılık ve yaşlanma kavramları özlerinde farklı anlamlara sahip iki ayrı kelimedir. Koşar (1996), yaşlanma kavramını biyolojik olarak ele almış olup yaşlanmayı doğumdan başlayarak ölüme kadar geçen süreç olarak tanımlamıştır (Koşar, 1996, s. 3). Yaşlanma kavramını biyolojik olarak ele alan diğer bir tanıma göre ise yaşlanma, kişilerde ekonomik, fizyolojik, psikolojik ve sosyal olmak üzere birçok konuda meydana gelen değişiklikleri açıklamak için kullanılan bir kavramdır (İlgar ve Şengül, 2007, s. 149). Yaşlılık ise diğer yaşam evreleri gibi kendine özgü özelliklere sahip bir dönemdir (Özdemir Ocaklı, 2018, s. 36; Özyer, 2016, s. 5). Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) ise yaşlılık kavramını belirli bir süreç içerisinde, aşamalı olarak bireylerin hücrel yapılarında meydana gelen

deformasyon olarak tanımlamakta ve bu durumun zamanla kişilerin fiziksel aktivitelerinde kısıtlanmalara ve azalmalara neden olduğunu belirtmektedir (WHO, 2015, s. 25).

Yaşlılık dönemi, Erik H. Erikson tarafından geliştirilen psikososyal gelişim evrelerinin sekizinci ve sonuncu evresidir. Erikson'un kuramına göre hayatta sekiz kritik evre bulunmakta olup her evrede iki karşıt özellik ve aşılması gereken bir kriz bulunmaktadır. Birey bu krizlerle başa çıkabildiği ölçüde hayatta başarılı ve mutlu olabilmektedir. Eğer kişi içinde bulunduğu dönemdeki krizi başarıyla atlatırsa bir sonraki evreye gerekli donanımı kazanmış olarak erişmektedir (Erikson, 1980). Yaşlılık dönemine eşlik eden iki karşıt durum ise benlik bütünlüğü ve umutsuzluktur. Bu dönemde kimliğine uygun yaşama biçimi bulabilen bireyler benlik bütünlüğüne sahip olmakta ve geçmiş yaşam deneyimleri ile ilgili olarak olumlu duygulara sahip olmaktadır. Ters durumda ise birey huysuz ve inatçı olmakta, ölüm korkusu yaşamakta ve uyumsuz olmaktadır.

YERİNDE YAŞLANMA

Yaşlılık alanında nispeten yeni bir kavram olan yerinde yaşlanma kavramı, gerekli sosyal destek ağlarının sağlanarak yaşlı bireylerin kurumsal bakım yerine kendi sosyal çevresinde, evinde bağımsız olarak, ailesi ve arkadaşları ile yaşlanması anlamına gelmektedir (Kalınkara ve Kapıkıran, 2017, s. 55). Farklı bir tanımlamaya göre ise yerinde yaşlanma bireyin yaş ve gelir gibi durumlarına bakılmaksızın kendi evlerinde güven içerisinde ve aktif olarak yaşamasıdır (Öğüt, Öğüt Düzen ve Polat, 2017). Ev, yaşlı bireyin zamanının önemli bir kısmını harcadığı yer olup anılarının büyük bir bölümünü içermesi nedeniyle yaşlıların gençlere oranla daha fazla bağlandıkları yerdir. Yerinde yaşlanma tek başına konuta odaklanmamakta komşuluğu ve toplumu insanların o yerde kalmalarındaki etken olarak değerlendirilmektedir (Kalınkara ve diğerleri, 2013, s. 59). Temelde aktif yaşlanma kavramından ortaya çıkan bu kavram, yaşlı bireylerin kendi evlerinde, kendi sosyal çevrelerinde, güvenli, bağımsız ve konforlu bir şekilde yaşaması olarak tanımlanmaktadır (Ahn, Kwon and Kang, 2017, s. 3).

Yerinde yaşlanmayı sağlamak için dünya genelinde çeşitli hizmetler sunulmaktadır. Bu hizmetler yaşanılan evin yaşlı bireyin ihtiyaç ve özelliklerine

uygun hale getirilmesi, bilgi teknoloji sistemlerinden yararlanması, gündüz hizmet merkezleri, evde bakım hizmetleri, evde sağlık hizmetleri, yaş dostu çevreler, uzaktan izleme sistemleri (hareketlilik izleme, sesli yanıt, yangın algılama vb.), yaşlılara uygun konut politikası şeklindedir (Sixsmith and Sixsmith, 2008, s. 219; Van Hoof, Kort, Rutten and Duijnste, 2011, s. 311). Yaşlılık süreci söz konusu olduğunda yaşanan ortam yalnızca bir ev değildir. Yaşlılıkta ev biriktirilmiş anılar, iletişim kurulan komşular, alışılan mekân gibi anlamları ifade etmektedir. Bireyler kendi sosyal çevrelerinde olduklarında daha aktif bir şekilde hayata devam etmektedir. Yerinde yaşlanma hem hizmet sunanlar hem de hizmetlerden yararlananlar açısından bahsedilen tüm bu olumlu özellikleri nedeniyle yaşlı bakımı konusunda öne çıkan bir kavram olmaktadır. Bu kapsamda yaşlı bireylerin sosyal çevrelerinde yaşlanmalarını destekleyici politikalar öne çıkarılmaktadır (Gürer, Çırpan ve Özlen, 2019).

Dünya genelinde artan yaşlı nüfusa yönelik bir çözüm arayışı sonucunda kurumsal bakıma kıyasla daha az maliyetli olan ve yaşlı bireylerin aktifliğine olumlu katkısı olan yerinde yaşlanmaya doğru bir eğilim meydana gelmiştir. Bu kapsamda dünyanın çeşitli bölgelerinde farklı uygulamalar bulunmaktadır. Yaşlanan Amerikan nüfusunun kurumsal bakım yerine, yerinde yaşlanmayı tercih etmesi için devlet tarafından teknoloji desteklenmektedir. Bunun için yaşlıların evlerinde hayatı kolaylaştıran, bireyselleştirilmiş ihtiyaçlara göre yaşlılara asistanlık hizmeti veren, sağlık durumlarını takip edip sağlık verilerini işleyerek olası sağlık problemlerin tespit edilmesine öncülük eden teknolojik evlerin oluşturulması için girişimciler Amerikan devleti tarafından finanse edilmektedir (Dishman, 2004). İngiltere’de yapılan araştırmada yaşlıların yerinde yaşlanmaya teşvik edilmesi için yapılması gerekenler ile ilgili bir çalışmada yaşlıların yaşadıkları evleri, destekleyici ortamlar haline getirmenin yaşlıların yerinde yaşlanmayı tercih etmelerinin en önemli etmeni olarak bulunmuştur. Buna göre yaşlıların evlerinde yapılacak tadilatla erişilebilir bir ev ortamının yaşlıların alışkın oldukları toplumsal hayattan koparılmadan çevresiyle uyumlu bir şekilde yaşlanmalarının mümkün olduğunu göstermektedir (Hwang, Cummings, Sixsmith, & Sixsmith, 2011).

Hızla yaşlanan bir nüfusa sahip olan Hong Kong’ta yaşlı bireylerin itibarla ve mümkün olduğunca kendi sosyal çevrelerinde yaşamalarını sağlamak için

evde bakım hizmetleri, ev tadilat ve bakım hizmetleri, destekli yaşam için yenilikçi konutlar vb. hizmetler sunulmaktadır (Chui, 2008).

TÜRKİYE'DE YAŞLI BİREYLERE YÖNELİK HİZMETLER VE YERİNDE YAŞLANMA

Türkiye'de yaşlı bireylere yönelik hizmetler sosyal hizmetler ve sosyal yardımlar olmak üzere iki gruba ayrılmaktadır. Sosyal hizmetler kapsamında yatılı bakım, geçici bakım, evde bakım, gündüz bakım, ücretsiz/indirimli seyahat hizmetleri; sosyal yardımlar kapsamında 2022 sayılı kanun kapsamında yaşlı aylığı, evde bakım aylığı hizmetleri sunulmaktadır.

Yatılı bakım hizmetleri huzurevleri, huzurevi ve rehabilitasyon merkezleri ve yaşlı yaşam evleri aracılığıyla sunulmakta olup 2021 yılı itibarıyla huzurevi sayısı 447'e, bu kuruluşlardan hizmet alan yaşlı sayısı ise 27.113'e ulaşmıştır. Apartman dairesi veya müstakil binalarda, yaşlıların kalmasına uygun şekilde düzenlenmesi yapılan, giderleri Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından karşılanan, yaşlı yaşam evlerinin sayısı ise 25 olup toplam 90 yaşlı bu hizmet modelinden yararlanmaktadır (EYHGM Engelli ve Yaşlı İstatistik Bülteni, 2021). Kurumsal bakım hizmetlerinden yararlanan bireylerin bu hizmet modeline ilişkin görüşlerini öğrenmek amacıyla yapılan araştırmalar yaşlı bireylerin bu tür hizmetlerden memnun olsalar bile imkânları olması durumunda kendi evlerinde yaşamayı tercih ettiklerini, kendi sosyal çevrelerinde yaşamaları durumunda daha mutlu olduklarını göstermektedir. Kendi evinde yaşayan ve huzurevinde yaşayan yaşlıların günlük aktivite ve sosyal izolasyon durumlarını karşılaştırmak amacıyla yapılan, kendi evinde yaşayan 72, huzurevinde yaşayan 50 olmak üzere toplamda 122 yaşlının dahil edildiği araştırma sonucunda kendi evinde yaşayanların huzurevinde yaşayanlara kıyasla daha aktif ve bağımsız oldukları görülmüştür (Parlak Demir, 2017). Burdur ve Eğirdir Huzurevlerinden bakım hizmeti alan yaşlıların yerinde yaşlanma konusundaki görüşlerini açığa çıkarmak amacıyla yapılan toplamda 73 yaş toplamda 73 yaşlının katılımı ile yapılan araştırma sonucunda yaşlıların yaşadıkları ortamdan memnun oldukları fakat kendi sosyal çevrelerinde, kendi evlerinde yaşamayı özledikleri sonucuna ulaşılmıştır (Öğüt, Öğüt Düzen ve Polat, 2017). Huzurevinde yaşayan bireyler ile yerinde yaşlanmayı tercih eden bireylerin çevreleri ile yaşam kaliteleri arasındaki ilişkiyi inceleyen

bir araştırmada ise kendi evinde yaşayan bireylerin huzurevinde yaşayan bireylere göre psikolojik bakımdan daha iyi durumda oldukları, kendilerini daha iyi hissettikleri, fikirlerine daha çok önem verildiğini hissettiklerini belirttikleri, sosyal destek ağlarının daha güçlü olduğu, yakın akraba ve arkadaş çevresi ile daha fazla iletişimde oldukları ve yalnızlık hissini daha az yaşadıkları sonuçları elde edilmiştir (Dörter, 2014, s. 90). Huzurevinde yaşayan yaşlıların huzurevinde yaşlanmaya ilişkin görüşlerini açığa çıkarmak amacıyla 100 yaşının katılımı ile Bahçelievler Huzurevi Yaşlı Bakım ve Rehabilitasyon Merkezi, Sultangazi Huzurevi ve Zeytinburnu Semiha Şakir Huzurevi'nden bakım hizmeti alan 65 yaş ve üzeri toplam 100 yaşının katılımı ile gerçekleştirilen bir araştırmada huzurevinde yaşayanların çoğunu eşi vefat eden yaşlıların oluşturduğu, bu yaşlıların huzurevine müracaat etme sebebinin bakımdan ziyade “yalnızlık” olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu açıdan değerlendirildiğinde yaşlıların huzurevlerine yerleşme sebeplerinin başında sosyalleşme ihtiyacı gelmektedir (Artan ve Irmak, 2018, s. 57-60). Bu araştırmalar ışığında, huzurevlerinin artan yaşlı nüfusun ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde niceliksel ve niteliksel olarak geliştirilmesi gerektiği ancak kendi muhitinde, kendi sosyal çevresi ile yaşamak isteyen yaşlılar için gündüz bakım merkezleri, evde bakım hizmetleri gibi hizmetler geliştirilerek yerinde yaşlanmanın teşvik edilmesi gerektiği düşünülmektedir.

Bir diğer hizmet modeli olan evde bakım hizmetleri farklı kurum ve kuruluşlarca farklı içeriklerle sunulmaktadır. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığınca sunulan evde bakım hizmetleri aylık ödemeler şeklinde, 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu'nun Ek 7'inci maddesine dayanarak sosyal yardım olarak sunulmaktadır. Kanun kapsamında koşulları sağlayan engellinin evde bakımını desteklemek için evde bakımını üstlenen kişiye verilmek üzere aylık olarak ödeme yapılmakta olup 2020 yılı itibariyle bu yardımdan yararlanan kişi sayısı 535.805 kişidir (EYHGM Engelli ve Yaşlı İstatistik Bülteni, 2021). Sağlık Bakanlığınca 2010 yılından itibaren uygulanan evde sağlık hizmetleri ise özellikle hareket kısıtlılığı yaşayan yaşlıların, yaşadıkları ortamda, hastaneye gitmesine gerek kalmadan sağlık hizmetine erişimleri sağlamak amacıyla sunulmaktadır. Evde sağlık hizmetleri, yaşlı hastaların özerkliklerinin ve kendiliklerinin korunmasını sağlayarak onları en yüksek özgürlük düzeyine çıkararak yaşlıların yerinde yaşlanırken daha mutlu olmalarına imkân

vermektedir (Yılmaz ve diğerleri, 2010, s. 130). Yerel yönetimler tarafından sunulan evde bakım hizmetleri ise temizlik, teknik yardım, yemek, tadilat vb. olarak evde destek hizmetleri olarak sunulmaktadır. Evde bakım hizmeti verilen yaşlılar ile ilgili araştırmalarda evde bakım hizmetinden yararlanan yaşlıların evlerinde aileleri tarafından bakılmakta olduğu ve bakım verenlerin büyük bir kısmının kadın olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu yaşlıların çoğunun alışveriş ve öz bakım faaliyetlerinde bağımlı olduğu bildirilmiştir (Taşdelen ve Ateş, 2012, s. 28). Ev temizliği, alışveriş, yıkanma, beslenme gibi ihtiyaçlarının karşılandığında yaşlılara bakım veren kişinin yükü hafifleyerek kişi kurumsal bakıma gereksinim duymadan kendi sosyal çevresinde yaşlanabilecektir. Ayrıca yapılan araştırmalar yaşlı bireylere bakım sağlayanların duygusal ve fiziksel açılardan tükenmişlik yaşadıklarını göstermiştir (Özmete, 2016, s. 262). Evde bakım hizmetleri bakım veren yükünün bir süreliğine de olsa azaltılmasına, kişinin nefes almasına bakım verenin kendisine zaman ayırmasına ve sorumlulukların paylaşılmasına yaptığı olumlu katkılar ile yerinde yaşlanmayı destekleyen bir bakım modelidir. Bu hizmet sayesinde yaşlılarına bakım sunan bireyler kısa süreli olarak kendine zaman ayırma imkânı bulmaktadır.

Gündüz bakım hizmetleri kapsamında ise, tıbbi bakıma ihtiyaç duymayan, aile üyeleriyle veya evde tek başına yaşayan yaşlılara yönelik hizmetler sunulmaktadır. 2021 yılı itibarıyla Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'na bağlı 31 adet merkezde 382 yaşlıya gündüz bakım hizmeti sunulmaktadır (EYHGM Engelli ve Yaşlı İstatistik Bülteni, 2021). Bu hizmet modeli kapsamında açılan merkezlerde, yaşlıyı sosyal yönden destekleyen, başkasına bağımlı olmadan evinde yaşamasını sağlayan hizmetler sunulmaktadır (Savaş, 2010, s. 133). Bakanlık dışında yerel yönetimler, STK'lar tarafından açılış olan gündüz hizmetleri sunan kuruluşlar da bulunmaktadır. Ancak bunlar kesin sayılarına ilişkin resmi istatistik bulunmadığından burada bu bilgiye yer verilmemektedir. Türkiye'de yaşayan ve sosyal destek ihtiyacı olan 65+ yaş grubundaki bireylerin kendi sosyal çevrelerinde desteklenmesi amacıyla Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından 2016 yılında YADES (Yaşlı Destek Programı) hayata geçirilmiştir. Bu kapsamda yerel yönetimlerden ihtiyaca yönelik olarak hazırlanan projeler Bakanlığa sunulmakta ve onaylanan projelere finansman desteği sağlanmakta olup gündüz bakım ve evde bakıma destek hizmetlerine

öncelik verilmektedir (YADES Projesi Uygulama Usul ve Esasları, 2019). Gündüz bakım hizmetleri kurumsal bakım talebini geciktirerek, bireyin olabildiğince kendi sosyal çevresinden koparılmadan, sevdikleriyle birlikte ve aktif yaşamasını desteklemektedir. Ancak Türkiye’de bulunan toplam yaşlı nüfus göz önünde bulundurulduğunda gündüz bakım hizmetlerinden yararlanan yaşlı sayısının oldukça düşük olduğu görülmektedir.

Yaşlı bireylere sunulan bir diğer hizmet ise ücretsiz/indirimli seyahat uygulamalarıdır. Bu uygulama sayesinde “Türk vatandaşı olan 65 yaş ve üzeri kişiler, demiryolları ve denizyollarının şehir içi hatları ile belediyeler ile belediyeler tarafından yetki verilen özel şahıs ya da şirketlere ait şehir içi toplu taşıma hizmetlerinden ücretsiz olarak; demiryolları ve denizyollarının şehirlerarası hatlarından %50 indirimli olarak yararlanmaktadır” (Ücretsiz veya İndirimli Seyahat Kartları Yönetmeliği, 2014). Yaşlanma sürecine sosyal ve ekonomik açıdan birçok zorluk eşlik etmektedir. Bu durum ise yaşlı bireylerin bağımsızlık olarak yaşamlarına devam etmeleri önünde engel oluşturmaktadır. Bu nedenle yaşlı bireyler topluma tam ve etkin katılım sağlamak için desteklenmeye ihtiyaç duymaktadır. Ücretsiz/indirimli seyahat uygulamaları sayesinde, ekonomik açıdan zorluk içerisinde olan yaşlı bireylerin bağımsız birer birey olarak toplum içerisinde aktif olarak var olmaya devam etmesine olumlu katkıda bulunmaktadır. Yapılan araştırmalar ücretsiz/indirimli seyahat uygulamalarının yaşlı bireylerin aktifliğini arttırdığını, onları toplumsal hayatta var olmaya devam etmek için cesaretlendirdiğini göstermektedir (Kurtkapan, 2018, s. 47).

2022 sayılı 65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Güçsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Kanun kapsamında kriterleri sağlayan 65 yaş üstü bireylere aylık ödeme yapılmakta olup 2020 yılı itibariyle bu hizmetten yararlanan yaşlı sayısı 820.933 kişidir. Yaşlılıkta ortaya çıkan problemler sadece yaşlanmaya bağlı sağlık sorunlarını değil ekonomik sorunları da içermektedir (Ardahan, 2010, s. 27). Özellikle kadınlar ekonomik açıdan erkeklere kıyasla daha fazla sorun yaşamaktadırlar (Şenol ve Erdem, 2017, s. 43). Yaşlının maddi nedenlerle kurumsal bakımı tercih etmesinin önüne geçebilmek için yaşlıya yapılan nakdi yardımlarla birlikte yaşlının evinde kalması sağlanarak yerinde yaşlanması desteklenmektedir.

SONUÇ VE TARTIŞMA

Dünya genelinde olduğu gibi Türkiye'de de yaşlı nüfusta meydana gelen artış ile yaşlılık alanında yapılan çalışmalar yoğunluk kazanmıştır. Bu kapsamda yatılı bakım, geçici bakım, gündüz bakım, sosyal yardım vb. olmak üzere çeşitli hizmetler bulunmaktadır. Ancak yapılan araştırmalar hiçbir hizmet modelinin yaşlı bireylerin kendi evlerinde, aileleri ve sevdikleri ile kendi sosyal çevrelerinde yaşamaları kadar yararlı olmadığını göstermiştir (Şahin ve Yalçın, 2003; Kaçan Softa, 2015; Ögüt, Ögüt Düzen ve Polat, 2017). Kurumsal bakım hizmetlerindeki maliyetlerin artması, bunun da ötesinde yaşlı bireylerin kendi evlerinde yaşamayı istediklerine dair araştırma sonuçlarının ortaya çıkması yaşlılık alanında geliştirilen politikalarda yerinde yaşlanmaya doğru bir yönelim olmasına neden olmuştur (Burton, Mitchell and Chris, 2011, s. 2). Bu nedenle çoğu gelişmiş ülkede "gelişmiş" ekonomide, yaşlı bireyler için üretilen politikaların hedefinde mümkün olduğunca uzun süre bireylerin yerinde yaşlanmasını sağlamak bulunmaktadır (Means, 2007, s. 65). Çünkü yaşlılık dönemi söz konusu olduğunda yaşanan ev yalnızca fiziksel bir çevre olmayıp, yaşanmışlıklar, biriktirilmiş anılar, aynı zamanda bireyin bağımsızlığının ve otoritesinin bir simgesi olup bireylerin refahı üzerinde büyük bir etkiye sahiptir. Her bireyin farklı sosyal, kültürel ve psikolojik özelliklere sahip olduğundan "tek beden herkese uyar" anlayışı ile üretilen çözümler efektif olamamaktadır. Bu nedenle farklılıkları göz önünde bulundurarak, bütün kesimleri kapsayıcı ve yaşlı bireylerin yaşam kalitesini arttıracak olan hizmetlere ihtiyaç duyulmaktadır (Kalınkara ve diğerleri, 2013, s. 56).

Yaşlanan nüfusla birlikte bakım konusu çözülmesi gereken bir sosyal sorun olarak karşımıza çıkmakta olup buna yönelik yatılı bakım, evde bakım, gündüz vb. çözümler geliştirilmektedir. Yaşlı nüfusta meydana gelen artış ile bağlantı olarak hem kurumsal bakım hizmetlerine hem de evde bakım, gündüz bakım vb. hizmetlere ihtiyaç artmaktadır. Ancak Türkiye'de yaşlı bireylere yönelik hizmetler incelendiğinde hizmet çeşitliliği bulunmakla birlikte ağırlıklı olarak kurumsal bakıma odaklanıldığı görülmektedir. Elbette kurumsal bakım hizmetlerinin de ihtiyaçlar ile orantılı olarak niceliksel ve niteliksel olarak geliştirilmesi gerekmektedir. Ancak diğer hizmetlerinin de geliştirilmesi ve yaygınlaştırılmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Özellikle gündüz bakım, evde

bakım gibi hizmet modelleri sayesinde bireylerin kendi sosyal çevrelerinde ve aktif birer birey olarak yaşamlarına devam etmeleri sağlanmaktadır. Bununla birlikte ekonomik anlamında desteklenme gereksinimi bulunan yaşlıların da sosyal yardımlar ile desteklenmesi de sırf ekonomik nedenlerle kurumsal bakım talebi olan yaşlıların yerinde yaşlanmasını sağlamak açısından önem taşımaktadır.

Yaşlı bireylerin insan onuruna yakışır bir şekilde, aktif ve bağımsız birer birey olarak toplumsal alanda var olmaya devam edebilmeleri için onların ihtiyaçlarını, sosyal ve kültürel farklılıklarını dikkate alarak, yaşam kalitesini yükseltecek, yerinde ve aktif yaşlanmayı sağlayacak politika ve hizmetlerin geliştirilmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Bu kapsamda yerinde yaşlanmayı sağlamak için yaş dostu çevreler oluşturulması, konutların yaşlı bireylerin ihtiyacına göre yeniden tasarlanması, evde bakım ve gündüz bakım gibi hizmet modellerinin geliştirilmesi ve ICT, yapay zekâ gibi teknolojilerin yaşlı bakımı konusunda kullanımının yaygınlaştırılması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Ahn, M., Kwon, H. J., and Kang, J. (2017). Supporting Aging-in-Place Well: Findings From a Cluster Analysis of the Reasons for Aging-in-Place and Perceptions of Well-Being. *Journal of Applied Gerontology*, 39(1), 3-15.
- Aköger, M., Nuhurat, C., ve Say, Ş. (2011). Türkiye'de Yaşlılık Dönemine İlişkin Beklentiler Araştırması. *Aile ve Toplum*, 7(27), 103-128.
- Ardahan, M. (2010). Yaşlılık ve Huzurevi. *Aile ve Toplum*, 5(20), 25-32.
- Artan, T., Irmak, H. S. (2018). Huzurevindeki Yaşlıların Huzurevinde Yaşlanmaya İlişkin Bakış Açılarının Değerlendirilmesi: İstanbul Bahçelievler, Zeytinburnu ve Sultanгази Huzurevi Örneği. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 29(2), 51-70.
- Burton, E., Mitchell, L., and Chris, B. (2011). Good places for ageing in place: development of objective built environment measures for investigating links with older people's wellbeing. *Public Health*, 11(1), 2-13.
- Chui, E. (2008). Ageing in Place in Hong Kong-Challenges and Opportunities in a Capitalist Chinese City. *Ageing International*, 32(3): 167-182.
- Dishman, E. (2004). Inventing Wellness Systems For Ageing in Place. *Computer*, 37(5), 34-41.
- Dörter, S. S. (2014). Huzurevinde ya da Yerinde Yaşlanmayı Tercih Eden Yaşlı Bireylerde Yaşadıkları Çevre ile Yaşam Kalitesi Arasındaki İlişki. *Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: Haliç Üniversitesi.
- Erdem, M. (2005). Yaşlıya Bakım Verme. *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi*, 8(3), 101-106.
- Erikson, E. (1980). *Identity and Life Cycle*. New York: W.W. Norton&Company Inc.
- EYHGM Engelli ve Yaşlı İstatistik Bülteni. (2021, Nisan). Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü. *İstatistik Bülteni*. Ankara.
- Güngör, G., Güler, N., Kocataş, S., ve Akgül, N. (2009). Yaşlıların Sağlık Bakım Gereksinimleri. *Cumhuriyet Tıp Dergisi*, 31(4), 367-373.
- Gürer, A., Çırpan, F. K., ve Özlen, N. A. (2019). Yaşlı Bakım Hizmetleri. *Journal of Health Services and Education*, 3(2), 1-6.
- Hwang, E., Cummings, L., Sixsmith, A., and Sixsmith, J. (2011). Impacts of Home Modifications on Aging-in-Place. *Journal of Housing for the Elderly*, 25(3), 246-257.
- İlgar, L., Şengül, İ. (2007). Yaşlılık Dönemi ve Yaşlının Gelişim Görevleri . *Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi*, 4(1), 147-156.
- Kaçan Softa, H. (2015). Evde ve Huzurevinde Kalan Yaşlıların Fizyolojik, Psikolojik ve Sosyal Yönden İncelenmesi. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*, 8(2), 63-76.

- Kalınkara, V., Arpacı, F. ve Denizli, Ç. (2013). Yerinde Yaşlanma. *VII.Ulusal Yaşlılık Kongresi*, 54-60. Karabük.
- Kalınkara, V., ve Kapıkıran, Ş. (2017). Yerde Yaşlanma Ölçeğinin Geliştirilmesi ve Psikometrik Özellikleri. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*, 10(2), 54-66.
- Kinsella, K. and He, W. (2009). An Ageing World 2008: International Population Reports. National Institutes of Health.
- Koşar, N. G. (1996). *Sosyal Hizmetlerde Yaşlı Refahı Alanı*. Ankara: Şafak Matbaacılık.
- Kurtkapan, H. (2018). Aktif Yaşlılık ve Yerel Yönetim Uygulamaları: İstanbul Örneği. *Senex: Yaşlılık Çalışmaları Dergisi*, 2(2), 38-52.
- Means, R. (2007). Safe as Houses? Ageing in Place and Vulnerable Older People in the UK. *Social Policy & Administration*, 41(1), 65-85.
- Müftüler, H. G. (2018). İstanbul'da Yaşlılık ve Yaşlılığın Yapısal Değişimi. *Yıldız Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(1), 58-80.
- Öğüt, S., Öğüt Düzen, K., ve Polat, M. (2017). Huzurevlerinde Yaşayan Yaşlıların Yerinde Yaşlanma Konusundaki Duygu ve Düşünceleri. *Manisa CBU Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 4(1), 522-526.
- Özdemir, O., Güzel Özdemir, P., Kadak, M. T., ve Nasıroğlu, S. (2012). Kişilik Gelişimi. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 566-589.
- Özdemir Ocaklı, B. (2018). Yaşlılıkta Bireysel Yaşam. E. Özmete içinde, *Yaşlılar İçin Sosyal Hizmet* (s. 36-45). Ankara: Matsa Basımevi.
- Özmete, E. (2016). Yaşlı Bakımı İşinin Psiko-Sosyal Riski: Kurumsal Yaşlı Bakımında Çalışanların Stres Nedenlerinin, Tükenmişlik ve İş Tatmini Düzeylerinin Değerlendirilmesi. *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 17(1), 243-264.
- Özyer, H. (2016). Yaşlılık Sorunu ve Bir Çözüm Olarak Huzurevi (Konya Dr. İsmail Işık Huzurevi Örneği). *Yüksek Lisans Tezi*. Konya: Selçuk Üniversitesi.
- Parlak Demir, Y. (2017). Kendi Evinde Yaşayan ve Huzurevinde Yaşayan Yaşlı Bireylerin Günlük Yaşam Aktivitelerinin, Depresyon Düzeylerinin ve Sosyal İzolasyon Durumlarının Karşılaştırılması. *Ankara Sağlık Hizmetleri Dergisi*, 16(1), 19-27.
- Savaş, S. (2010). Avrupada ve Dünyada Gündüz Bakım Evleri. 3. *Akademik Geriatri Kongresi*, 132-136.
- Sixsmith, A., and Sixsmith, J. (2008). Ageing in Place in the United Kingdom. *Ageing International*, 32 (3), 219-235.
- Şahin, E. M., ve Yalçın, B. M. (2003). Huzurevinde veya Kendi Evlerinde Yaşayan Yaşlılarda Depresyon Sıklıklarının Karşılaştırılması. *Geriatrici*, 6(1), 10-13.

- Şenol, D., ve Erdem, S. (2017). Yaşlılık ve Yaşlı Kadınlarda Huzurevi Algısı. *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(2), 31-50.
- Taşdelen, M., ve Ateş, M. (2012). Evde Bakım Gerektiren Hastaların Bakım Gereksinimleri ile Bakım Verenlerin Yükünün Değerlendirilmesi. *Hemşirelikte Eğitim ve Araştırma Dergisi*, 9(3), 22-29.
- TÜİK. (2018, Şubat 21). *Nüfus Projeksiyonları, 2018-2080*. Aralık 1, 2019 tarihinde Türkiye İstatistik Kurumu Haber Bülteni: <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=30567> adresinden alındı.
- TÜİK. (2021, Mart 18). İstatistiklerle Yaşlılar 2020. Haber Bülteni: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Yaslilar-2020-37227> adresinden alındı.
- United Nations Department of Economic and Social Affairs. (2019). *World Population Prospects 2019*. New York.
- United Nations Department of Economic and Social Affairs, Population Division (2020). *World Population Ageing 2020 Highlights: Living Arrangements of Older Persons* (ST/ESA/SER.A/451).
- Ücretsiz veya İndirimli Seyahat Kartları Yönetmeliği. (2014,). *Resmi Gazete*. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/03/20140304-3.htm> adresinden alındı.
- Van Hoof, J., Kort, H., Rutten, P., and Duijnste, M. (2011). Ageing in Place with the use of ambient intelligence technology: Perspectives of older users. *International Journal of Medical Informatics*, 80(5), 310-331.
- World Health Organization. (2015). *World Report on Ageing and Health*. Luxembourg.
- YADES Projesi Uygulama Usul ve Esasları. (2019). *Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı*. 12 3, 2019 tarihinde https://ailevecalisma.gov.tr/media/6669/2019_yades_uu_esaslari_d-14052019.pdf adresinden alındı.
- Yılmaz, M., Sametoğlu, F., Akmeşe, G., Tak, A., Yağbasan, B., Gökçay, S., Erdem, S. (2010). Sağlık Hizmetinin Alternatif Bir Sunum Şekli Olarak Evde Hasta Bakımı. *İstanbul Tıp Dergisi*, 11, 125-132.